

Sandheden kan have mange facetter

I sin bog viser Desmond Tutu en usædvanlig tilgang til opgøret med fortiden: Både ofrene for apartheidtiden og gerningsmændene kunne have været os

Desmond Tutu: Ingen fremtid uden tilgivelse.

Oversat af Ole Lindegård Henriksen. Rosinante, 1999. 253 s. 269 kr.

Af Lisbeth Holm

Under det første demokratiske valg i Sydafrika i 1994 kunne hele landets befolkning uafhængigt af køn, race eller religion afgive deres stemme. Der var, efter at den første glædesrus havde lagt sig, stor enighed om, at der skulle et opgør med fortiden til, før det nye Sydafrika kunne komme videre. Derimod var der stor uenighed om, hvordan opgøret bedst kunne finde sted. Udfaldet blev, at parlamentet med præsident Nelson Mandela i spidsen i december 1995 nedsatte en Sandheds- og Forsoningskommission, hvis opgave det var gennem offentlige vidneafhøringer at kaste lys over fortiden og evt. anbefale amnesti for gerningsmændene eller skadeserstatning til ofrene.

Enhver, der havde noget at berette, blev opfordret til at møde frem i vidneskranken. Gennem næsten tre år flyttede kommissionen rundt i alle dele af landet, for at enhver uanset bopæl og økonomiske vilkår kunne møde frem. Ærkebiskop Desmond Tutu blev valgt til formand og sammen med 16 andre personer, der tilsammen repræsenterede de mange forskellige folkelige og religiøse grupperinger, udgjorde han Sandheds- og Forsoningskommissionen. Det er oplevelser og erfaringer gennem disse tre år, der er udgangspunktet for Desmond Tutus bog: *Ingen fremtid uden tilgivelse*.

På bogens omslag er to farvefotografier af Desmond Tutu ikklædt den violette ærkebiskopkjole, som han bar

under Sandheds- og Forsoningskommissionens afhøringer. Forsideportrættet viser en rank Tutu, stående med hænderne andægtigt lagt over hinanden og et stort sølvkors om halsen. Blikket skuer over betragteren og signalerer, at denne mand umiddelbart er svær at komme i øjenhøjde med - han er en ophøjet mand, der på fotoet næsten svæver ud af den kulsorte baggrund.

Anderledes med portrættet på bogens bagside. Her mødes vi af en smilende Tutu, der ser intenst på beskueren. De foldede hænder foran brystet beder en bøn, der i høj grad inddrager beskueren. Indtrykket er, at bønnen er rettet mod mennesker - og dermed også læseren - og ikke mod en himmelsk Gud. Ved siden af det omtalte store sølvkors ses her et glimtende sølv- og guldarmbåndsur. Uret, som kan ses som symbol på den verdslige verdens forgængelighed og på livets endelighed, er sidestillet symbolet på evighed: korset.

Ærkebiskop og politiker

Det synes meget velvalgt at portrættere Tutu sådan. I *Ingen fremtid uden tilgivelse* tilskriver Tutu den aktuelle jordiske virkelighed betydning i sig selv. For ham er det to sider af samme sag at være ærkebiskop og at tage del i aktuelle politiske debatter. Derfor er de politiske og de religiøse overvejelser da også at finde side om side, og der er ikke kapitler, der er reserveret henholdsvis samfundsspørgsmål og teologiske spørgsmål. Tutu kan ikke tale om det ene uden at tale om det andet. Fx når han med Paulus taler om "da tidens fylde kom". I første omgang anvendes udtrykket om Jesu fødsel, men derefter bruger

Tutu det om Berlinmurens fald og senere i overvejelser over, hvorfor apartheidregimet netop i 1990'erne faldt fra hinanden (p.35).

For Tutu er det klart, at trossamfundene i Sydafrika har et særligt ansvar for at hjælpe med at hele sårene efter årene med apartheid, fremme forsoningen og sørge for skadeserstatning og kompensation til ofrene. Størstedelen af de kristne grupperinger har i større eller mindre omfang legitimeret apartheid eller levet inden for dens racistiske ideologi, mens de på samme tid har talt om ligeværdighed.

Guds lov før menneskers lov

Tutu hævder, at mange hvide, kristne sydafrikanere har villet sidestille det at handle "illegalt" - altså imod statens lov - med det at handle "umoralsk". Men Tutu fastholder, at det ikke er umoralsk, når kirkerne fx iværksatte en kampagne for civil ulydighed - kaldet "Standing for the Truth", når det er mod uretfærdige statslove.

Det drejede sig bl.a. om de love, der ved at begrænse de sortes bevægelsesfrihed ofte umuliggjorde, at et sort ægtepar kunne overnatte - endsige leve - sammen. Mange sorte mænd måtte bo i særlige barakker uden for de hvides byer og måtte affinde sig med, at kone og børn levede flere tusinde kilometer derfra. Loven forbød, at familier flyttede ind i disse områder, der var forbeholdt sorte mandlige migrantarbejdere. "Det er en kristens pligt at adlyde Guds lov før menneskets, og Guds lov siger, at hvad Gud har sammenføjnet, må et menneske ikke adskille", skriver Tutu (p.200).

I det konkrete tilfælde er det svært

at være uenighed med ham. Men en lignende problemstilling i dansk sammenhæng vidner om, at det også her kan give anledning til hede debatter både inden for og uden for kirken, når samfundets lov tilside-sættes med henvisning til Guds lov. Jeg tænker her på den sjællandske præst, Leif Bork Hansen, der gav husly til mennesker, der havde fået afslag på deres asylansøgning og skulle have været sendt ud af landet. Og vi må vel stille os selv spørgsmålet, om retten til at sætte Guds lov over statens lov også gælder for dem, der vil udlægge Guds lov i en mere fundamentalistisk retning?

Men Tutus påbud og handleanvisninger er bundet til en aktuel og konkret praksis, og han forsøger ikke at uddrage teorier, der ikke kan antastes. Tutu prædiker og praktiserer handling med den risiko for fejl, der ligger deri. Det gør bogen vedkommende og hæver den ud over en nøgtern registrering af begivenheder i et nu afsluttet forløb.

Det kunne være dig

Flere steder i bogen bebrejder Tutu den hvide befolkning dens manglende vilje til at tage helhjertet del i Sandheds- og Forsoningskommissionens arbejde og ikke mindst til at tage det nye samfundssystem til sig. Men samtidig udtrykker han også stor forståelse for, at den racistiske ideologi, der lå i apartheidpolitikken, er grundfæstet gennem årtier - om ikke århundreder - i den hvide befolknings bevidsthed og altså ikke er udtryk for en pludseligt opstået dumhed og ondskab.

Tutu giver selv et meget tankevækkende eksempel på, hvordan forestillingen om de hvides overlegenhed i alle gøremål har gennemsyret det sydafrikanske folk. Han beretter om et besøg i Nigeria, hvor han fløj til den nordlige del af landet. Alt kabinepersonalet var sorte

nigerianere. Da det ville være et utænkeligt syn i Sydafrika, følte Tutu sig glad og stolt. Undervejs måtte flyet igennem et område med atmosfærisk turbulens. Mens flyet gentagne gange dykkede ned i et lufthul, måtte Tutu pludselig tage sig selv i at tænke: "Det er nu lidt foruroligende, at der slet ikke er nogen hvide ude i cockpittet. Kan disse sorte nu styre os sikkert ud af denne frygtelige situation?" (p.225).

Beretningen bruger Tutu til at vise, hvor rodfastet raceideologien har været. Men han går et skridt videre og viser, at ikke blot må vi føle med ofrene for apartheidtiden - fordi det kunne have været os - men også med gerningsmændene - for det kunne også have været os. Det er en tankegang, der løber gennem hele bogen.

Et andet eksempel, hvor Tutu eksplicit inddrager læseren, er efter gengivelse af en grusom beretning om et torturoffer.

Men det er vigtigt at vi holder os for øje, at de mennesker, der gjorde sig skyldige i disse lovovertrædelser, var ganske almindelige mennesker. De havde ikke horn i panden eller haler skjult i bukserne. De lignede læseren og mig." (s. 130).

Det er denne bogs helt særlige tilgang til sit stof. Netop i skildringen af apartheidtidens rædsler synes det forblændende let at være moralsk og trække skel mellem offer og bøddel - mellem sort og hvid. Men bogens gengivelse af vidnesbyrd, der er afgivet for Sandheds- og Forsoningskommissionen, viser, at forholdene er mere komplekse, end de måske synes på behagelig geografisk afstand. Tutu gør det klart, at de forhold, sydafrikanere har forholdt sig til, ligeså let kunne finde sted andre steder på kloden. Tilsvarende drager han paralleller fra både offer og bøddel til sig selv - og dermed til enhver læser. Det kunne have været dig.

Gode og onde handlinger

Det betyder ikke, at enhver skyld er udslettet eller relativiseret. Tværtimod er Tutu ikke bleg for at udtale sig i konkrete politiske forhold. Også med den risiko, at det senere skal vise sig, at han tilsyneladende tog fejl. Således får Præsident Mugabe i Zimbabwe pæne ord med på vejen. En bedømmelse, som mange vil være meget uenig i. Men pointen for Tutu er, at et menneske ikke kan bedømmes som enten ondt eller godt. Selvom Mugabe nu har vist, at hans storsind er meget begrænset, hvad angår den hvide del af befolkningen, så udelukker det ikke, at han har taget gode initiativer i sin regeringstid.

På tilsvarende vis roses den tidligere præsident F.W. de Klerk for sit "usædvanlige og modige initiativ" (p.35) i 1990, da han tog de første skridt til at afvikle apartheidpolitikken. At samme præsident senere bliver medvidende til flere alvorlige forbrydelser mod dele af befolkningen, skal ifølge Tutu ikke miskreditere tidligere handlinger. De Klerk skal også dømmes for den gode handling, han har begået.

I bogen gengives flere gruppvækkende vidnesbyrd om tortur, chikane og ødelæggelse. Der skal ikke mange beretninger til, før læseren ser omfanget af dæmonien. Men bogen er ikke et rædselskabinet, for den lader ikke beretningerne om ondskaben stå alene. Ligeså uhyggelige og fremmedartede disse beretninger forekommer læseren, ligeså overraskende og vedkommende er de mange beretninger, der vidner om tilgivelse og forsoning. Vi læser om forældre, der har tilgivet deres børns morder, og om en kvinde, der taler om, hvilken berigelse et bombeattentat har været for hende, selvom det påførte hende et handicap. Igen er Tutus pointe:

Præcis som de mennesker der har begået

de mest umenneskelige handlinger, viser sig at være ganske almindelige, som læreren og jeg, vil det også vise sig at de mennesker der besidder enestående evner til at tilgive, er ganske almindelige og bor lige rundt om hjørnet (p.140).

Personlig og visionær historieskrivning

Ingen fremtid uden tilgivelse er skrevet med stor kærlighed til livet. Med engagement og humor forholder Desmond Tutu sig til sit lands historie, og gør den særdeles vedkommende for enhver læser. Ærindet er fra forfatterens hånd at levere

et dokumentarisk indlæg til historieskrivningen omkring Sandheds- og Forsoningskommissionens arbejde, og det gøres på en måde, der i høj grad er båret af Tutus personlighed.

Det mærkes, at der er situationer, beskyldninger og forhold, han vil benytte lejligheden til at redegøre for. Der er ingen tvivl om, at Tutu er en passioneret og stolt person, der med en vis ærekærhed vil fortælle sandheden om sit og kommissionens arbejde. Men som han selv er yderst bevidst om, så kan sandheden have mange facetter, som ikke nødvendigvis udelukker hinanden. Den faktuelle

sandhed kan være vigtig nok, men det er fremstillingen af en social sandhed, den erfarede sandhed, der gør, at denne bog bør vække interesse hos en bred læzerskare. Som læser forventer man at læse om fjerne folkeslag i et fjernt land, og pludselig opdager man, at man samtidig læser om sig selv og det samfund, man er en del af.

Lisbeth Holm er cand.mag. i nordisk sprog og litteratur med sidefag i religionsvidenskab.